

Григорій Аркушин,
доктор філологічних наук,
професор кафедри історії
та культури української мови
СНУ ім. Лесі Українки

ПІДЛЯСЬКИЙ ВОЛИНЯНИН ПЕТРО КУПРИСЬ

У статті подані короткі біографічні відомості про П. Куприся, перекладача польською мовою “Енеїди” та “Кобзаря”, дитячі роки якого пройшли в с. Струмівка неподалік Луцька.

Ключові слова: перекладач, поет, підляський волинянин.

Аркушин Г. Подляшский волянянин Петр Купрысь.

В статье поданы краткие биографические сведения о П. Купрысе, переводчике на польский язык “Энеиды” и “Кобзаря”, детство которого проходило в с. Струмивка возле Луцка.

Ключевые слова: переводчик, поэт, подляшский волянянин.

Arkushyn H. Podlaski volynyanyn Petro Kuprys.

The article included a brief biographical information about P. Kuprys, the interpreter of Polish “Eneida” and “Kobzar”, whose childhood passed in the village of Strumivka near Lutsk.

Key words: interpreter, poet, Podlaski volynyanyn.

2008 рік став знаменний у перекладацтві класичних творів української літератури польською мовою – у видавництві Католицького університету м. Любліна (польська аббревіатура KUL) було видруковано “Енеїду” Івана Котляревського та “Кобзар” Тараса Шевченка.

У повному обсязі польський читач уперше має можливість ознайомитися з цими творами. Тепер ближчими стали не лише славнозвісні твори зачинателя та основоположника нової української літератури польським читачам, а й “піднята темна завіса” для українських читачів над перекладачем цих безсмертних творінь.

Отож, *мета цієї публікації* – ознайомити українців, зокрема волинян, із життям та творчістю Петра Куприя, перекладача “Енеїди” та “Кобзаря”, тим паче, що частину свого життя він прожив у приміському селі Струмівка на схід від Луцька.

Петро Купрись (1933 – 2002)

Сучасному українському читачеві це ім'я майже невідоме. Скупі біографічні дані знаходимо у підляському часописі “Над Бугом і Нарвою” (№ 5-6 за 2002 рік), де була вміщена стаття люблінця М. Роценка “Петро Купрись – невідомий поет (Прощання)” [2] та в історико-літературному нарисі “Українська література в Польщі” викладача Волинського національного університету ім. Лесі Українка В. Яручика [3].

Отож, про Петра Куприся відомо небагато. Народився він 12.08.1933 у селі Костомолоти (Kostomłoty) гміни Кодень на Південному Підляшші (крайній північний схід Люблінського воєводства неподалік Західного Бугу). Тут його батьки – Михайло та Параска – мали невелике сільське господарство з малородючою землею, тому й сім'я жила бідно. Покращити їхнє життя, за свідченням М. Роценка, зумів дід Петра по материнській лінії, придбавши 1937 року нове господарство з родючою землею у селі Стромівка (така тоді була назва Струмівки) поблизу Луцька, де жили й інші колоністи, переважно чехи, а також “владарювали” поляки. Саме тут старанний учень Петро закінчив початкову школу (за іншими свідченнями, закінчення було завершено вже в Костомолотах). А 1947 року сім'я, вирвавшись із колгоспного “раю”, повернулася у свої рідні Костомолоти, що опинилися по той бік “керзонки”, тобто у складі нової Польщі. 1951 року в Білій-Підляській майбутній поет і перекладач закінчив загальноосвітній ліцей, після чого впродовж 1951-1955 років навчався на російській філології Ягеллонського університету, що в Кракові, додатково студіюючи українську мову (у ті роки ні в Краківському, ні у Варшавському університеті ще не було україністик). Опісля десять років працює в різних школах Щецінського та Познанського воєводств. Лише 1966 року переїжджає до Любліна і працює викладачем російської мови Рільничої академії.

Свої думки та переживання він “виливає” на папір у формі віршів українською та польською мовами: тут і нещасливе юнацьке кохання, яке стало причиною пізнішого усамітнення Куприся, і туга за Україною, його Ненькою-Батьківщиною, і любов до Волині (подаємо декілька віршів з публікації М. Роценка “Петро Купрись – невідомий поет (Прощання)” [2, 56–58]).

* * *

Чи мене знов полюбиш,
Це мені байдуже,
Кину й так тебе, невірну,
Іншу я найду вже.

І зроблю це, знаю добре,
Не стерплю наруги,
Не захочу хвилюватись
І страждати вдруге...

* * *

Nie spoglądaj na mnie czule,
Nie wódź za mną wzrokiem –
Ja za dużo już przeżyłem,
Tęsknić też mam po kim...

Chcę dni resztę spędzić cicho,
Zbyć się trwóg, porywów,
Zanurzony w swych wspomnieniach
Chcę żyć jak nieżywy...

* * *

Там далеко, на Вкраїні,
Сонце сяє ясне,
Я ж блукаю на чужині,
З туги млію, гасну.

Вже не радий білим світом,
Проклинаю долю,
Що змушає мене жити
Цілий вік в неволі.

Тільки мрії мчать щосили,
На схід сонця линуть,
Там, де видно, завжди милу,
Рідну батьківщину!

Безперечно, на цих віршах відчутний Шевченків вплив, і не тільки: навіть мотиви та поетичні образи Кобзаря і його перекладача спільні, пор.:

Вірші мої, думи мої,
Чудні, дивні діти!
Знов не знаю, не вгадаю,
Де з вами подітись,
Де сховатись перед світом,
Скритись від чужинців,
Щоб не знати, де витають
Думки українця,
Де лунає щира правда,
Незабутні мрії,
Що втечуть і з України
Вороги лихії!

Тому М. Рощенко образно так охарактеризував ці поезії: “Українські вірші Петра “пахнуть” Шевченком” [2, 57].

А гумор Котляревського відчутний у Куприсівих “фрашках” – не тільки гумористичних, а й сатиричних дворянських віршах:

Mentalność aferzystów

Najmniejsze jest to oszukaństwo,
Gdy płaci za nie całe państwo.

Retoryczne pytanie

Jak tu zwalczać złe pijaństwo,
Gdy zarabia na nim państwo?

O niektórych “badaczach”

Ci, by zbadać problem wszelki,
Muszą ujrzeć dno butelki.

O trzech imionach i o sobie

Z trzema imionami
Źle się dzieje:
Znikła Miłość, nie ma Wiary,
Tracę i Nadzieję.

Отже, тепер зрозуміла Куприсева причина вибору письменників та їхніх творів для перекладу. В. Яручик зазначає: “Його перу належить перший переклад польською мовою “Енеїди” Івана Котляревського, який зберігся у рукописі. Переклади малих віршів часто вміщали часописи “Kamena”, “Sztandar Ludu”, “Український календар”. Останні двадцять років свого життя Петро Купрись віддав клопіткій праці над вдосконаленням свого перекладу Шевченкового “Кобзаря” ” [3, 144].

А за яких обставин відбулося становлення Петра Куприся як свідомого українця? Звідки його потяг до українства? Переконані, що в цьому головну роль “зіграли” Струмівка-село та Стир-ріка. Він вірив, що навіть після смерті

Лиш душа моя полине,
Де лани широкі,
Пролетить понад Волинем,
Гляне в Стир глибокий...

Які ж маємо відомості про перебування Куприсів на Волині? Фактично жодних. Державний архів Волинської області уперто “мовчить”. Щоправда все-таки збережений один документ, у якому зафіксовано перебування цієї родини в Стромівці–Струмівці – це список жителів цього села. Подаємо цей список, зберігаючи правопис оригіналу.

Спис населення в місцевості громади Стромівка

Список населення села Стромівка
на 12 листах

У цьому Списі поданий реєстр жителів с. Стромівка Піддубцівської гміни Луцького повіту (сучасне приміське село Струмівка), а також сусідніх сіл (Підгайці та Воротнів).

За цим реєстром, на час перепису в с. Стромівка проживало 45 родин із загальною кількістю 157 мешканців.

У Списі записи подані не в алфавітному порядку; цікаво зазначити, що реєстр починається з родини Куприсів: голова родини – Куприс (так подане їхнє прізвище) Михалко (1904 р.н.), і чотири члени: Куприс Параска (1906 р.н.), Куприс Петро (1932 р.н., – очевидна помилка, бо в інших документах зазначений 1933 рік народження) та Куприс Анатолій (1938 р.н.).

Куприс Михалко у Струмівці мав 9.30 га землі. Чи це багато, можна зрозуміти, порівнюючи із земельною власністю інших родин. Отож жителі с. Стромівка володіли такою кількістю землі: 0.50; 0.60; 0.90; 0.93; 1.30; 1.80; 2.00; 2.14; 2.50; 2.60; 2.63; 2.70; 2.75; 2.80; 3.00; 3.00; 3.00; 3.16; 3.50; 3.88; 4.10; 4.64; 4.75; 4.89; 4.95; 5.00; 6.00; 6.10; 6.20; 6.25; 7.36; 7.80; 8.00; 9.11; 9.21; **9.30**; 12.70; 13.20; 13.77; 14.75.

Спис не датований. Архівісти вважають, що він зроблений у другій половині 1941 або в 1942 році. З таким датуванням погоджуємося і ось чому: 1) цей документ не міг бути складений “за Польщі” (до вересня 1939 року), бо писаний по-українськи, і в ньому зафіксований рік народження Куприса Анатолія – 1938; 2) за твердженням архівіста В. Рожка, усі папери, що стосувалися “перших саветів” (вересень 1939 – червень 1941) та їхнього “хазяйнування”, ними ж були знищені; 3) отже, це збережені записи під час німецької окупації; додатковим аргументом є те, що Список писаний українською

* Перекреслено простим олівцем (очевидно, пізніше).

(Подати таблицю на сторінці альбомного типу)

У кінці червня 2010 року неодноразово спілкувалися з корінними жителями Струмівки (таких виявилось зовсім небагато), щоб встановити, чи пам'ятають вони родину Куприсів. Більшість із них ще пам'ятають це прізвище Купрись, але показати, де вони мешкали, уже не могли. І лише дві жінки впевнено вказали на цегляну хату Куприсів (вул. Східна, 29), яка порівняно добре збереглася до наших днів (див. фото).

Найбільше про Куприсевих хлопців – Петра та Анатолія – змогла розповісти Магера Текля Іванівна, 1937 р.н., уродженка с. Вигаданка Володимир-Волинського району, батьків якої 1940 року вивезли в Струмівку, оскільки їхня хата попадала у 800-метрову прикордонну смугу. Текля Іванівна навчалася в одному класі з Анатолієм Куприсем. Ось уривки з її розповіді (відеозапис):

“Мати, по-мбему, українка (*покрутила головою*), а-а... (*сумніваючись*) Чи мати полячка, а батько українець... Шó то в них одне шó то... То вони вїхали (*примруживши очі*) десь в Білорусію, десь тудá (*махнула рукою перед собою*), десь тудá (*ще раз махнула*) вони поїхали.

[Де вони жили?] Де жилі? (з готовністю) А от вам покажу́ з́ара х́ату (підійшла ближче до дороги). Як от поворот (показує вказівним пальцем лівої руки) та маленька хатіна буде с цієї стороні (правою рукою показує праворуч), а-а-а... а то́, як то польова́ тамо́ дороба́ (вказує лівою рукою), а то́ друга́, така́ мурована (підтвердила кивком голови), то-о...

[До мурованої є якась прибудова] Там прибудова є, да. То вже прибудову тую, то вже тії, шо живуть, то вони́ там зробили. [Цегла стара] Так (кивнула головою). Ото́ в тий цигляній ото́ вони́ жилі.

[Що пам'ятаєте про Куприсів?] Ну, шо? (підняла плечі) Ну, шо́ мoжу́ я сказа́ти? Я малá була́, ше в шко́лу ми ході́ли с тем хлoпцями. То ста́рший в ста́рший вже пішо́в (поправляє хустину, пов'язану "молодичкою")... в ста́рші клáси, а той мeнший ото́ зо мною́. І вони́ отé як пої́хали... (покивала головою)

[А школа де була?] А шко́ла була́ (з готовністю показує) на суші́ (вказівним пальцем у бік сучасної траси Луцьк – Рівне) як ото́ там пере... е-е... Як сказа́ти? (опустила голову, думаючи пояснення) З́ара поворот – так? – і с те́й-о стороні́ там яка́сь стрóйка чи шо... шoсь такé є.

[Давайте ще про Куприсів. Вони ту хату самі будували?] То́го я не знаю́, не знаю́. Ма́буть-то (стенула плечима), ма́буть, будова́ли вони́, бо вона́... [Її звати Параска, його Михалком] Ни, не пам'ятаю́, ни, не пам'ятаю́ я, як і́ї зва́ти, но тiко́ шо то знаю́, шо хлoпці То́лік (нерозбірливо), Пéтя ста́рший. [З тим То́ліком як ви жили?] Ну, як? Ми, діти, зна́єте... [Не билися з ним у школі?] Не́ (заперечливо покрутила головою), то пeрший-другий клас, то не́ (покрутила головою), то не́, не-не. [А Петро?] Той був ста́рший, той був (примруживши очі) чи с трі́цить читвeртого ро́ку чи с трі́цить п'я́того – де́сь с тих ро́ків. [...] Я шо́ знаю́, шо́ в них, е-е, шо́ вони́... ма́ти і́хня просéла мою́ ма́му там помохтí ото́, як в жнива́ то так... то там...

[Хлопці добре вчилися?] Дóбре, дóбре (підтверджує кивком голови). Дóбре, дóбре. Хлoпці вчiлись дóбре. Тiї ста́рші клáси одiн був той, а той мeнший то́ зо мною́. Такі бiлогóловинкí (посміхнулась), я йогó пам'ятаю́.

[Як вони виїжджали із Струмівки, то цю хату продали?] Х́ату... Не́, я вам не скажу́ про х́ату (замислено, опустивши голову). Вони́, ма́буть-то, оставля́ли, бо то́ як чeхі... чeхі йак виї́жжали́ і поля́кі, то вони́ свої́... Як вони́ там з докумeнтами, то я не скажу́, як то було́... Чи їм там взамeн дава́ли, чи як? (повела рукою) А-а-а (почухала праву щoку) Знаю́ то...

[Чи багато поля мали Куприсі?] Пóля? Я знаю́... (невпевнено) Де́сь гекта́рів, ма́буть, с п'ять-шисть ота́к (показує рукою в бік їхнього поля)" [1, 467–471].

Висновок. Безперечно, са́ме перебування Петра Куприся в Струмівці, його дружба з українськими дітьми, навчання в Струмівській українській школі – це були ті чинники, які сформували світогляд не тільки майбутнього перекладача, але насамперед поета, бо перекласти такі шедеври української літератури, як “Енеїда” та “Кобзар”, зміг би лише справжній поет. А українсько-польське струмівське і костомолотівське середовище сприяло двомовності перекладача:

Mowa polska, rok po roku

Brzmisz mi już nie z obca,

Ogarnęłaś swym urokiem

Wołyńskiego chłopca...

Зрозуміло, що нам, волинянам, потрібно б вшанувати пам'ять цієї світлої людини, насамперед назвавши його іменем хоча б початкову школу, але... Але в сучасній Струмівці такої немає – була “за Польщі”, була при німцях, була “за советів”, а в незалежній Україні перебула... Отже, слово за місцевою, районною та обласною владою, а насамперед за самими струмівчанами.

Література

1. Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (Тексти). – Луцьк: РВВ Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2010. – 542 с. + 2 DVD.

2. Рощенко М. Петро Купрись – невідомий поет (Прощання) // Над Бугом і Нарвою (Український часопис Підляшшя). – 2002. – № 5–6. – С. 56–58.

3. Яручик В. Українська література в Польщі (Історія, видавнича діяльність та періодика, літературні дискусії, поезія): Історико-літературний нарис. – Луцьк: Твердиня, 2009.